Likestilling i barnehagene

Rapport fra fire barnehager i Hedmark 2010

Likestillingssenteret

Forord

Likestillingssenteret takker Fylkesmannen i Hedmark ved seniorrådgiver Annebjørg Soleim for å ha et langsiktig fokus på arbeid med likestilling og for å bevilge penger til likestillingsprosjekter i barnehager. Vi takker Drevsjø barnehage, Utsikten barnehage, Sagatun barnehage og Jønsrudløkka barnehage for deltagelse i prosjektet. Barnehagene har vist et imponerende engasjement.

Å ha resultater fra eget prosjekt gjør at spørsmål om kjønn og likestilling oppleves som mer relevant og interessant, fordi det gjelder forhold i ens egen barnehage. Likevel er vår erfaring at selve gjennomføringen av prosjektet er like viktig som resultatene fra undersøkelsene. Utviklingsprosjekter som dette gjør at personalet i langt større grad fokuserer på kjønn og likestilling, får ny innsikt og reflekterer i større grad over hvordan barna blir møtt og forstår seg selv som gutt og jente.

De ansattes kunnskaper og holdninger er viktig for at likestilling skal bli en integrert del av pedagogikken, og at gutter og jenter får like muligheter, noe som også er fremhevet blant annet i rammeplanen. Arbeid med likestilling er et langsiktig og kontinuerlig arbeid. Målet er at likestillingsperspektivet skal integreres i alt annet arbeid i barnehagene og ikke komme som et tillegg.

Hamar 14.10.2010

Nina Johannesen
Prosjektleder

Mona Renolen
Prosjektmedarbeider

Innhold

Forord **2**
Innhold **3**
1. Innledning **4**
2. Organisering av prosjektet **5**
3. Presentasjon av barnehagene og prosjektene **6**
3.1 Drevsjø barnehage 6
3.2 Utsikten barnehage 7
3.3 Sagatun barnehage 7
3.4 Jønsrudløkka barnehage 7
4. Teoretiske refleksjoner **8**
5. Metode **10**
5.1 Videoopptak 10
5.2 Observasjon 11
5.3 Barneintervju 12
5.4 Praksisfortellinger 12
6. Resultater og analyse **13**
6.1 Jønsrudløkka og Sagatun barnehager - resultat fra videoanalyse 13
6.2 Drevsjø barnehage – resultat fra observasjon og praksisfortellinger 16
6.3 Utsikten barnehage – resultat fra observasjon og barneintervju 18
6.4 Oppsummerende trekk fra analysene 20
7. Veien videre **22**
Vedlegg I – Program fra felles samlinger for barnehagene **23**
Referanser **24**

1. Innledning

Fylkesmannen i Hedmark igangsatte et kompetanseprogram for barnehager i Hedmark i 2010. Formålet var å bedre kvaliteten på tjenestetilbudet i barnehagene i forhold til likestillingsperspektivet. Konkret ble det planlagt et nettverk der fire barnehager i Hedmark gjennomførte en kartlegging og analyse av arbeidet i sin barnehage. Dette prosjektet inngikk som en oppfølging av *Handlingsplan for likestilling i barnehage og grunnopplæringen 2008-2010; Tiltak 3.7, lokalt arbeid med likestilling i barnehagen.* Likestillingssenteret har ledet nettverket.

Likestillingssenteret er et kompetansesenter som jobber hovedsakelig med kjønnslikestilling, men vi arbeider også ut fra andre diskriminerings-grunnlag der dette er relevant. Senteret har blant annet kompetanse i forhold til praktisk likestillingsarbeid og integrering av kjønnsperspektivet i ulike fagområder. Våren 2009 fikk Likestillingssenteret i oppdrag fra Fylkesmannen i Hedmark å arrangere en konferanse for barnehager i Hedmark. Fokus for konferansen var at læringsmiljøet skal fremme likestilling mellom gutter og jenter, som er ett av målene i handlingsplanen for likestilling. De fire barnehagene som ble med i nettverket deltok på denne konferansen.

I følge tall fra SSB var dekningsgraden i 2009 for barn i barnehager 88,5 prosent på landsbasis for aldersgruppen ett til fem år, noe som betyr at de fleste barn i Norge går i barnehage. Gutters og jenters kjønnsidentitet tar form og utvikles mens de går i barnehagen. Barnehagen er dermed sammen med skolen viktige sosialiseringsfaktorer i vårt samfunn. Det er viktig både å utvikle gode metoder for arbeid med likestilling i barnehager og å vise til gode eksempler, som andre kan bli inspirert av og benytte.

Kunnskapsdepartementet (KD) bestilte i 2010 en rapport om status for likestilling i barnehagene. Oppdraget ble gitt til Likestillingssenteret med Østlandsforskning som underleverandør. I statusrapporten *Nye barnehager i gamle spor? Hva vi gjør, og hva vi tror* (Likestillingssenteret 2010) ble det konkludert med at det i liten grad foregår et systematisk, integrert og kontinuerlig arbeid med likestilling i barnehagene, og at det vi tror vi gjør, ofte ikke er det vi gjør i praksis. Det ble avdekket et stort behov for kunnskap om kjønn og likestilling i barnehagen.

Det er vesentlig å ha et faglig nettverk. Likestillingssenteret samarbeider med KUN Senter for kunnskap og likestilling og REFORM, som har gjennomført likestillingsprosjekter i barnehager. I tillegg har vi kontakt med Kanvas barnehager, Høgskolen i Oslo og Dronning Mauds Minde - høgskole for førskolelærerutdanning, som arbeider med likestilling i pedagogikken i barnehager.

2. Organisering av prosjektet

Drevsjø barnehage i Engerdal, Utsikten barnehage i Stange og Jønsrudløkka og Sagatun barnehager i Hamar har deltatt i prosjektet. Disse barnehagene inngikk i et utviklingsnettverk som ble ledet av Likestillingssenteret. Arbeidet startet opp i januar 2010 og ble avsluttet i september 2010.

En god måte å utvikle kunnskap på er å arbeide med prosjekter i barnehagene som fokuserer på kunnskap om kjønn og likestilling, og parallelt gjennomføre en kartlegging og analyse av situasjonen i den enkelte barnehage for å avdekke eventuelle forskjeller mellom kjønn. Denne typen prosjekter kan bidra til økt bevissthet og refleksjon rundt egen atferd og hvilke utviklingsmuligheter gutter og jenter har i barnehagen. I samarbeid med Fylkesmannen i Hedmark og barnehagene ble en slik tenkning lagt til grunn for organiseringen av dette nettverket.

Likestillingssenteret arrangerte tre felles samlinger for barnehagene med fokus på kunnskap om kjønn og likestilling, aktuell forskning, lovverk, metode, hvordan komme i gang og eksempler fra arbeid i andre barnehager (se program i vedlegg I). Det ble i tillegg satt av tid til diskusjoner og refleksjon på samlingene. Deltagerne inspirerte hverandre, utvekslet erfaringer og lærte av hverandre. I tillegg ble det satt av tid til å arbeide med den enkelte barnehages prosjekt og få veiledning på samlingene.

Hver barnehage fikk tilbud om opp til fem timer med veiledning mellom samlingene og i forbindelse med skriving av rapport. Likestillingssenteret har i tillegg vært i to av barnehagene på personalmøter og planleggingsdager og snakket om likestilling og mangfold for hele personalet. Hver barnehage leverte en rapport fra arbeidet, som er grunnlaget for denne felles rapporten. Barnehagenes rapporter er tilgjengelige på Likestillingssenterets nettsider.

3. Presentasjon av barnehagene og prosjektene

3.1 Drevsjø barnehage
Drevsjø barnehage i Engerdal kommune ligger i et nærmiljø preget av sterk tilknytning til naturen med jakt, fiske og friluftsliv og har tidligere vært et tradisjonelt bondesamfunn. Barnehagen har to avdelinger med totalt 33 barn. Styrer har sammen med to pedagogiske ledere vært pådrivere og observatører under prosjektet, men alle ansatte har deltatt aktivt.

Drevsjø barnehage ønsket å arbeide med utfordringer knyttet til likestilling i etterkant av deltakelse på fylkesmannens fagdag om likestilling i mai 2009. Ansatte og foreldre ble involvert i denne satsingen i forarbeidet til årsplanen høsten 2009. Deltakelse i prosjektet "Likestilling i barnehagene" ga en god mulighet til å arbeide grundigere med temaet.

Målsettingen med prosjektet var å fokusere på hvilke forventninger til kjønnsroller gutter og jenter møter i barnehagen. Observasjon ble valgt som metode for å undersøke om de ansatte behandler gutter og jenter på en måte som gir det enkelte barn like muligheter, ut fra sine forutsetninger. Videre brukte hele personalet praksisfortellinger i hverdagen for å skape bevissthet og refleksjon rundt kjønn. De to avdelingene i barnehagen valgte forskjellige emner for observasjon og forskjellige problemstillinger. I tre-seks års avdelingen observerte personalet måltidssituasjoner, med utgangspunkt i problemstillingen *Møter vi gutter og jenter forskjellig under måltidet i barnehagen?* I småbarnsavdelingen observerte de ansatte i hvilken grad de voksne var involvert i frileken inne, og hvilke aktiviteter barna valgte. Problemstillingen som ble utarbeidet på småbarnsavdelinga var: *Gjør vi forskjell på gutter og jenter når vi tilrettelegger for lek og deltar i barnas lek?*

3.2 Utsikten barnehage
Utsikten barnehage er en offentlig godkjent, privat barnehage i Stange kommune. Barnehagen ligger i Åkersvika med Mjøsa, skogen og parkområdet som nærmeste nabo. I barnehagen er det en avdeling for ettåringer, en avdeling for barn i alderen to til tre år og to avdelinger med 18 barn hver, i alderen tre til seks år.

Utsikten barnehage ønsket å få et mer bevisst forhold til likestilling. De ville fokusere på likestilling i forhold til like muligheter for jenter og gutter, men også som et begrep som likestiller alle mennesker uansett hva slags bakgrunn, tro og tilhørighet de har. Personalet ønsket å arbeide aktivt med de ansattes holdninger og verdier i et likestillingsperspektiv for å skape en enda bedre barnehage.

Observasjon og barneintervju ble valgt som metode i prosjektet. De ansatte ønsket å se på barnas lek, og utarbeidet følgende problemstilling: *Velger gutter og jenter kjønnstypisk lek når de selv velger hvilke aktiviteter de vil delta i, her i Utsikten barnehage?* I intervjuene ble barna blant annet spurt om hvem de foretrakk å leke med, og om de opplevde forskjeller i hva gutter og jenter kan gjøre.

3.3 Sagatun barnehage
Sagatun barnehage er en fire-avdelings barnehage i utkanten av sentrum i Hamar kommune, med 48 hele plasser. De ønsket å fokusere på likestilling i pedagogikken, ut fra en bevissthet om at historiske og samfunnsmessige strukturer påvirker hvordan kjønn skapes og forhandles, og kan spores i alt vi foretar oss i hverdagen. Prosjektets målsetting var å fokusere på om personalet ubevisst behandler gutter og jenter forskjellig.

3.4 Jønsrudløkka barnehage
Jønsrudløkka barnehage ligger i Hamar kommune i et boligområde på Hamar Vest og har tre avdelinger med plass til 45 barn. Barnehagen har en avdeling for de minste barna og to avdelinger med barn fra tre til seks år. Tidligere har barnehagen arbeidet med prosjekter med siktemål å integrere barn med tospråklig bakgrunn. For barnehageåret 2009-2010 ønsket de å fokusere på likestilling og hvorvidt personalet ubevisst behandler jenter og gutter forskjellig.

Sagatun og Jønsrudløkka barnehager kom i samarbeid fram til at de ville bruke videofilming som metode, for å se hvordan de ansatte henvender seg til og kommuniserer med barna. Ut fra denne målsetningen utarbeidet de følgende problemstillinger:

Behandler barnehagens peronale gutter og jenter forskjellig? Hvordan henvender vi oss til gutter og jenter, og er vi like tolerante ovenfor begge kjønn?

4. Teoretiske refleksjoner

For å skape motivasjon for likestillingsarbeid i barnehagene, er det viktig med kunnskap og refleksjon. Hvorfor og på hvilken måte er det relevant å jobbe for like muligheter på grunnlag av kjønn, i barnehagen? Å heve blikket for å se det som skjer i hverdagen i sammenheng med historiske og kulturelle strukturer, er vesentlig for å få en grunnleggende forståelse av hvordan vi forholder oss til kjønn. Å reflektere over hva likestilling i barnehagen betyr, er viktig fordi det får konsekvenser for det pedagogiske innholdet barnehagene vil jobbe videre med (Askeland og Rossholt, 2009).

Målet med likestilling i barnehagen er ikke at jenter og gutter skal bli like. Vi vil heller si at det handler om at ikke alle jenter trenger å være like, og at ikke alle gutter trenger å være like. Det handler om å utvide gutters og jenters handlingsrom, slik at de ikke begrenses av tradisjonelle kjønnsstereotypier. For å kunne se hvor kjønn begrenser, må man trene opp ett blikk hvor kjønnsperspektivet er en del av det man observerer i barnehagehverdagen.

Vi har formulert fire innfallsvinkler for å reflektere over kjønn i barnehagen:

Biologisk kjønn er knyttet til om man er født jente eller gutt. Sosialt kjønn er knyttet til forventningene vi har til gutter og jenter fordi de biologisk sett er forskjellige. Disse forventningene er i stor grad historisk foranderlige og kulturelt betingede (Hovde og Moen 2010). Mange forskningsprosjekter viser at voksne på et ubevisst plan bidrar til å skape og fastholde kjønnsstereotype oppfatninger hos barn (Bredesen 2004, Likestillingssenteret 2010).

Barnas sosialiseringsprosess og kjønn. Samfunnet er på mange områder strukturert og organisert ut fra kjønn, og dette lærer barna om mens de går i barnehagen. Utprøving av kjønnets betydning er en del av barnas sosialiseringsprosess. De voksne kan bidra med aktivt å støtte en åpenhet i forhold til hva det er legitimt å foreta seg som henholdsvis gutt og jente (Bredesen 2004). Slik kan voksne bidra med rom for individuelle forskjeller innad i kjønnskategoriene og vise at det er mange måter å være gutt og jente på.

Markedets sosialisering og barnhagenes rolle. Markedskreftene bruker i stadig større grad kjønnsstereotype virkemidler for å selge. Barna blir påvirket av dette gjennom TV, spill, bøker, leker, reklame, klær m.m. De blir utsatt for massiv informasjon om hva som er ment for gutter og hva som er ment for jenter. Hva blir barnehagens rolle i dette landskapet? Barnehager kan være, og er ofte, en motvekt til den økende kjønnsstereotype påvirkningen av barn gjennom markedskrefter som på stadig flere områder lager nisjeprodukter ut fra kjønn (Jørgensen 2008). Blant annet kan det å skape bevissthet rundt kjønnsstereotype bøker og leker i barnehagen, være et godt virkemiddel. Et viktig spørsmål å diskutere i et likestillingsperspektiv, er hvordan personalet kan forholde seg til og samtale med barna om kjønnsroller og kjønnsstereotypier.

Dyproller handler om de forestillingene vi bærer med oss om kjønn, og disse forestillingene er ofte ubevisste (Kleppe 2008). Holdninger til hvordan kvinner skal være og hvordan menn skal være, er noe vi har med oss fra barndommen. Selv om man har et bevisst forhold til kjønn, dukker disse stereotypiene hele tiden opp som mer eller mindre bevisste i ulike situasjoner. Hva vi forventer av gutter og jenter kan være forskjellig, på samme måte som vi vurderer og bedømmer voksne kvinner og menn forskjellig. Selv om vi ønsker å se barna som individer, er det umulig å komme forbi kjønnskategoriene hvis vi ønsker å se ubevisste handlingsmønstre ut fra kjønn, og hvordan dette eventuelt påvirker barnas spillerom som individer. Med en kjønnsblind tilnærming kan strukturer vi ikke er oss bevisst videreføres.

5. Metode

Det har til sammen blitt prøvd ut fire metoder i prosjektet; observasjon, videoopptak, barneintervju og praksisfortellinger. Vi vil her kort presentere hvordan disse metodene ble brukt, og hvilke erfaringer som er gjort.

5.1 Videoopptak

Sagatun og Jønsrudløkka barnehager valgte å prøve ut videoopptak som metode og brukte prosjektmidlene til innkjøp av videokamera.

I Jønsrudløkka barnehage ble det i løpet av april gjort 13 videoopptak både i garderobesituasjoner og måltidssituasjoner. Det viste seg å være utfordrende å få opptak som hadde god nok kvalitet til å kunne analyseres. I garderobesituasjonen var det vanskelig å få en kameravinkel som ga god nok oversikt til å danne seg en oppfattelse av helhetssituasjonen. Også i måltidssitasjoner kunne det være vanskelig å få oversikt over kommunikasjonen som foregikk, når flere av de som satt ved bordet hadde ryggen til kamera. Videre var det en utfordring å få god nok lyd til å oppfatte hva den enkelte sa. Det ble bestemt at måltidssituasjoner var best egnet for opptak, og da med kun et bord i rommet. Det ble på grunnlag av dette gjort nye opptak med bedre lydkvalitet og oversiktelig kameravinkel, og disse opptakene ble brukt i analysen. Sagatun barnehage gjennomgikk også en prosess hvor noen opptak ble forkastet og resten ble sendt til Likestillingssenteret for analyse.

Det endelige grunnlaget for analysen var fem måltidssituasjoner fra Jønsrudløkka barnehage, med gjennomsnittlengde på 30 minutter, og tre måltidssituasjoner i Sagatun barnehage, med gjennomsnittslengde på 26 minutter. Til sammen var det tre opptak fra småbarnsavdelinger og fem opptak fra 3-6 års avdelinger.

Opptakene ble analysert på Likestillingssenteret. I analysen ble det brukt to forskjellige metoder; praksisfortellinger og telling. Ved telling så vi på hvor mange ganger det enkelte barn fikk forskjellige typer henvendelse fra de voksne under måltidet; Verbal henvendelse, henvendelse ved navn, henvendelse ved fysisk berøring og henvendelse ved hjelp.

Å analysere det fire timer lange videomaterialet var en tidkrevende prosess. For å få et tilstrekkelig godt innblikk i materialet ble opptakene sett flere ganger, og de voksnes henvendelser til hvert enkelt barn gjennom hele måltidet ble registrert. I tillegg til å få et tallmateriale som viste antall henvendelser til gutter og jenter, var det viktig å se opptakene flere ganger for å få oversikt over hva som ble sagt og gjort til enhver tid. Bruk av praksisfortellinger var nyttig for å gi et utfyllende bilde i forhold til tallmaterialet og gi en kvalitativ innfallsvinkel i analysen.

5.2 Observasjon

Observasjon ble brukt i Utsikten og Drevsjø barnhager. Begge barnehagene hadde en prosess hvor de lagde, prøvde ut og justerte observasjonsskjema.

I Drevsjø observerte styrer og pedagogisk leder samtidig både under måltidssituasjon og frilek. Det ble til sammen gjennomført sju registreringer i de to avdelingene. De satte av god tid etter registrering for å samordne notater, oppsummere og kvalitetssikre at de to som observerte hadde like registreringer. Barnehagen registrerte hvor mange positive og korrigerende henvendelser gutter og jenter fikk, og hvor ofte gutter og jenter ble tiltalt ved navn. Registreringene ble telt opp i forhold til antall gutter og jenter for å kunne sammenligne på grunnlag av kjønn.

I Utsikten barnehage ble det gjennom en prøveprosess utarbeidet et skjema for å registrere hva barna lekte med under frilek og barnas valg. Barnas valg er en aktivitet hvor barna får komme frem to og to, for å gjøre et individuelt valg blant et utvalg av aktiviteter. Den aktiviteten de velger varer en formiddag. Barnas valg gir innblikk i hvordan gutter og jenter velger når de ikke blir påvirket av å se hva de andre barna leker med.

Det ble lagt vekt på at skjemaet som ble utarbeidet skulle gjøre det enkelt å registrere underveis og enkelt å sammenstille registreringene i etterkant. Hele personalet ble satt inn i hvordan skjemaet skulle brukes. Det ble foretatt fem registreringer fra frilek og fem registreringer fra barnas valg.

Bruk av telling i observasjon og videoanalyse er en god inngangsport til å reflektere over om barns kjønn påvirker hvordan det enkelte barn blir møtt, og hvordan barna selv handler ut fra kjønnsidentitet. Mange har en formening om at de behandler gutter og jenter likt, mens dette i praksis ofte ikke er tilfellet (Borg, Kristiansen og Hansen 2008, Likestillingssenteret 2010). Flere av deltagerne på dette prosjektet har også erfart at kjønn påvirker måten barna blir møtt på i større grad enn de trodde på forhånd. Når det er sagt er det viktig å ta forbehold når telling brukes som grunnlag for kjønnsdelt statistikk, da det alltid vil være flere forhold enn kjønn som påvirker helhetsbilde.

5.3 Barneintervju

Utsikten barnehage utførte barneintervju, og utarbeidet en intervjuguide ut fra tips i heftet *"Gender Loops, en eksempelsamling om praksiser som kan fremme likestilling og kjønnssensitivitet i barnehagen"* (Nordfjell m.fl. 2008). Tre gutter og tre jenter på seks år, ble intervjuet. En ansatt sto for gjennomføring av alle intervjuene, med ett barn om gangen. Barna var spurt på forhånd, og intervjuene foregikk på et kontor. For å være litt viktige startet møtet med juice og kjeks. Det ble brukt diktafon for at intervjueren skulle kunne konsentrere seg helt om samtalen med barnet.

5.4 Praksisfortellinger

Bruk av praksisfortellinger er en metode som kan brukes for å fange inn trekk ved den praktiske pedagogikken, som utgangspunkt for å vurdere, bevisstgjøre og observere de voksnes praksis overfor barna (Hovde og Moen 2010). Som nevnt ovenfor ble praksisfortellinger brukt som en av to metodiske fremgangsmåter i videoanalysen. I tillegg brukte Drevsjø barnehage praksisfortellinger i hverdagen. Dette gjorde de ved at alle registrerte episoder hvor kjønnsstereotypier kommer frem, og delte dette med hverandre. Det viste seg å være en god inngangsport for å utvikle et kjønnssensitiverende blikk og øke bevisstheten. Drevsjø barnehage rapporterer at ved å bruke denne metoden begynte de ansatte å merke seg flere episoder som ga dem aha-opplevelser.

6. Resultater og analyse

6.1 Jønsrudløkka og Sagatun barnehager - resultat fra videoanalyse

Jønsrudløkka og Sagatun barnehager hadde samme fremgangsmåte i sine prosjekter, begge barnehagene kjøpte kamera og sto for prosessen med å filme ulike situasjoner i barnehagen. Deretter ble opptakene sendt til Likestillingssenteret for analyse. Resultater og erfaringer fra disse barnehagene blir derfor presentert sammen. Analysen viste forskjeller både mellom barnehagene og mellom avdelingene, flere detaljer kan leses i den enkelte barnehages rapport på **www.likestillingssenteret.no**

Telling av antall og typer henvendelser det enkelte barn får fra voksne under måltidet, viste seg å være en god metode for å avdekke mønstre i kommunikasjonen som ikke er synlig ved bare å se opptaket.

Tellingen viste at det var en gjennomsnittlig overvekt av antall henvendelser til gutter, spesielt når det gjaldt verbale henvendelser ved samtale, spørsmål og kommentarer, samt bruk av navn. Selv om mange av måltidene hadde en overvekt av gutter tilstede, viste ingen av opptakene situasjoner hvor gutter var bråkete og dominerende. Derfor var det interessant at tellingen likevel viste en klar tendens til mer oppmerksomhet mot guttene. Dette gjaldt både småbarnsavdelingene og tre-seks års avdelingene. Det eneste området hvor jentene sammenlagt fikk flere henvendelser enn guttene, var henvendelse ved hjelp i småbarnsavdelingene. Tabellen under viser sammenlagte tall for både Sagatun og Jønsrudløkka barnehage, fordelt på småbarnsavdelinger, 3-6 års avdelinger og sammenlagt.

Type kontakt fra voksne til barn under måltidet:	Verbal henvendelse	Henvendelse ved navn	Henvendelse ved berøring	Henvendelse for å gi hjelp
Gjennomsnitt antall henvendelser, småbarnsavdeling				
Gutter	7	6,8	2,7	3,8
Jenter	5,1	5,5	1,4	5,4
Gjennomsnitt antall henvendelser, 3-6 års avdeling				
Gutter	2,7	4,5	1,7	2,3
Jenter	2,3	3,5	0,5	1,5
Gjennomsnitt sammenlagt for gutter og jenter				
Gutter	4,9	5,7	2,2	3,1
Jenter	3,7	4,5	1,9	3,5

Det er metodisk vanskelig å måle nøyaktig antall henvendelser, da en verbal henvendelse kan være både en kort beskjed og en samtale, og en berøring kan være et klapp på hode eller å sitte lenge i et fang. En systematisk overvekt av henvendelser til gutter, må derfor først og fremst leses som en tendens, og et utgangspunkt for å reflektere over om de ansatte ubevisst forholder seg forskjellig til gutter og jenter. Er det slik at vi har lettere for å henvende oss til en gutt for å innlede en samtale under måltidet? Har vi lettere for å bruke barnets navn i samtale med gutter?

Det er også en rekke nyanser i forhold til tallene som er viktig å merke seg:

Det ble registrert antall henvendelser til det enkelte barn, før vi la sammen antall henvendelser til gutter og jenter. Disse registreringene viste også individuelle forskjeller mellom jenter og jenter, og mellom gutter og gutter.

I noen av avdeligene fremgikk det klare forskjeller mellom jenter og gutter, mens i andre avdelinger var forskjellene ubetydelige. I Sagatun barnehage har de organisert måltidet slik at alle barna hjelper hverandre med å sende mat, noe som forutsetter aktiv deltagelse fra alle. Det var interessant å merke seg at under disse måltidene var det mindre forskjell i de voksnes henvendse til gutter og jenter.

Selv om forskjellene mellom gutter og jenter først ble tydelige gjennom telling, var helhetsinntrykket at gutter generelt har lettere for å henvende seg ut i plenum, mens jentene er noe mindre utadvendt mot hele forsamlingen, men i større grad snakker med de andre barna.

Praksisfortellingene er små utdrag fra videoopptakene som bidrar til et utfyllende og nyanserende bilde i forhold til tellingen. Små fortellinger fra kommunikasjon mellom barn og voksne, eller kommunikasjon barna imellom, kan være utgangpunkt for å diskutere:

- *Hva lærer barna i denne situasjonen?*
- *Spiller kjønn noen rolle i denne situasjonen?*
- *Hva lærer barna (i så fall) om kjønn her?*

Noen av praksisfortellingene hentet fra videoopptakene:

> En av de eldste jentene er "ordensbarn". I tillegg til å hente melk og vann som hun får beskjed om, hjelper hun uoppfordret til med å skjenke i glassene til de andre barna. Den positive feedbacken hun får er fordi hun er flink til å hjelpe til. Senere i måltidet tar denne jenta forsiktig på ryggen til en gutt ved siden av seg (som er liten, 2-3 år) og sier at han må spise maten sin.

> Jente (6) hjelper gutt (4) med å skjenke drikke (oppfordret) og får ham til å sitte i ro (uoppfordret). Senere skjenker gutten melk til seg selv og poengterer at han klarer selv.

> Jente (5) er den av barna som får klart minst henvendelser fra de voksne i løpet av måltidet. Når hun vil ha melk spør hun forsiktig jenta som sitter ved siden av (6) om hjelp, i stedet for å henvende seg til de voksne. Jenta på seks år finner melk til henne uten av noen voksne legger merke til det.

En overvekt av praksisfortellingene viser jenter som forventes å ta ansvar for andre barn, og jenter som selv tar initiativ til å hjelpe andre barn. Tilsvarende initiativ fra, eller forventninger til guttene kom i liten grad fram gjennom opptakene. Spørsmål som ble stilt til videre refleksjon var:

- *Tar gutter på tilsvarende alder like mye ekstraansvar når de er ordensbarn?*
- *Ville en av de eldste gutta følt ansvar for at ei yngre jente skulle spise opp maten sin?*
- *Lærer gutten på tre noe om kjønn, når den eldre jenta ved siden av får beskjed om å skjenke melk til ham?*
- *Og hva lærer jenta som fikk beskjed om å skjenke melk?*

Noen av praksisfortellingene kan sees i sammenheng med kjønnsstereotypier og markedskreftene:

> Barna snakker om figurene de har laget som henger i taket. "Min er giftig!" sier en av de eldste gutta. "Min er også giftig!", sier en annen gutt. "Min er bare snill og grei (...)" sier ei av jentene.

> Guttene og jentene sitter separat på hver sin side av bordet. Videoen åpner med at barna forteller at de har vært i dyreparken dagen før: guttene fikk Spidermankopper og jenter fikk kattekopper. Kattekoppene var med ballonger, rosa ballonger med hjerter! En av de ansatte spør om det er slik at gutter ikke kan få kattekopper.
> – Kattekopper er for jentene fordi katten var en jente, forklarer ei av jentene.
> Var det noen av dere jentene som ville ha Spidermankopp da? Neeeii!! Svarer alle jentene i kor. Hvorfor ikke det da?
> – Fordi at det er guttesaker, forklarer ei jente.

Samtalen om kattekopper og spidermankopper er et godt eksempel på hvordan voksne kan samtale med barna om de kjønnsstereotypiene de lærer om utenfor barnehagen. Hva kan det ha å si for barna at de lærer å forholde seg til rosa kattekopper kontra Spiderman, som to forskjellige univers lukket for det motsatte kjønn? Hvordan kan de voksne bidra til å åpne og reflektere rundt kjønnskategorier?

6.2 Drevsjø barnehage – resultat fra observasjon og praksisfortellinger

Observasjon i tre-seks års avdelingen viste at positive henvendelser fra de voksne til barna ble gitt litt oftere til jentene, mens korrigering av barnas adferd ble rettet mot guttene i 2 av 3 observasjoner. Videre fant de at hjelp etter at barna spurte om det, fordelte seg ganske likt på begge kjønn. De hjalp derimot gutter oftere enn jenter, uten at guttene hadde spurt om det. Dette til tross for at de tre yngste var jenter, og nye på avdelingen.

Bruk av barnas navn viste helt lik gjennomsnittlig fordeling på kjønn i hver av de tre observasjonene. Her var det derimot store individuelle variasjoner, særlig i forhold til hvor barna satt plassert i forhold til de voksne.

Spørsmål som personalet stilte seg er:

- *Hvorfor korrigerer og hjelper vi gutter mer enn jenter? Er det vår oppfatning at gutter trenger mer hjelp og at vi derfor påvirker guttene til mindre selvstendighet?*
- *Er det reelt at gutter trenger mer hjelp enn jenter på samme alder, og gjelder det i så fall alle? Tar vi nok hensyn til de individuelle forskjellene?*
- *Hvilke forventninger har vi til at barna skal hjelpe hverandre under måltidet, - har vi ulike tanker om jenter og gutter sin evne til hjelpsomhet? Er det slik at jentene får flere positive henvendelser generelt sett?*

Aktivitet	Jenter	Gutter
Kjøretøyer	13 min (2 registreringer)	65 min (7 registreringer)
Rollelek/familielek	31 min (9 registreringer)	51 min (5 registreringer)
Forming/spill/puslelek	63 min (9 registreringer)	46 min (4 registreringer)
Fysisk aktivitet/lek	22 min (4 registreringer)	34 min (7 registreringer)
Se på – lytte - vente	70 min (9 registreringer)	10 min (2 registreringer)
Spill og konstruksjonslek	4 min (1 registrering)	4 min (1 registrering)
Musikk/dans	6 min (1registrering)	36 min (5 registreringer)
Lese bok	15 min (4 registreringer)	26 min (3 registreringer)
Samtale/nærkontakt med voksen	30 min (5 registreringer)	30 min (1 registrering)

De tydeligste forskjellene som ble observert i lek og aktiviteter hos gutter og jenter var at guttene var i klar overvekt på lek med kjøretøyer og ved initiativ til musikk og dans. Jentene var i klar overvekt i bruk av tid til å avvente situasjonen, lytte og se på andres aktivitet. Jentene var også noe oftere innom familiekroken og skiftet aktiviteter hyppigere enn guttene (tabell s.16).

Ut fra dette stilte barnehagen spørsmål ved hvorfor observasjon av leken viste slike forskjeller:

- *Hvilke leker står framme til barnas disposisjon og hvordan er de plassert?*
- *Hvilken deltakelse har de voksne i leken?*
- *Hvorfor skifter jentene lek og aktivitet mye oftere enn guttene, og hvorfor er jentene mer avventende og observerende til andres lek?*

Observasjonene av de voksne under barnas frilek viste at de stort sett tok en passiv rolle. Som regel startet en lek ved at et barn tok initiativ og fikk med seg en voksen i leken. Det førte til at flere barn kom til og ble med. Det var tydelig at den voksnes deltakelse i en lek førte til at flere barn velger å slutte seg til. Barnehagen kom fram til at større bevisst rundt de voksnes aktive deltakelse i lek kan være et område for videre utprøving og refleksjon.

De ansatte noterte i prosjektperioden flere praksisfortellinger. Barnehagen rapporterer at dette har ført til økt bevisstheten om kjønnsroller og de ansattes egne forventninger til jenter og gutter. Praksisfortellingene ga de ansatte et godt grunnlag for diskusjoner og refleksjoner om hva barna tenker om hva det innebærer å være jente eller gutt. De lærte også om hva de ansatte selv, og andre, direkte eller indirekte bidrar med under barnas danning av kjønn.

Eksempel på praksisfortellinger fra Drevsjø barnehage:

> Far følger sønn til barnehagen og oppdager at tøflene er igjen hjemme.
> ” Det var da dumt”. Ansatt: ” Det går fint, han kan låne et ekstra par vi har.”
> Lånetøflene er rosa. Far ser på tøflene ”Rosa tøfler ja,.. ja, ja..” Ansatt: ”Tror du det går bra?” Far:” Jo, det ..ja”

> Barna kler på seg i garderoben.
> Vaktmester kommer forbi og stopper for å snakke med noen av guttene og spør: ”Har du kjørt snøscooter i det siste”?
> Han får positiv respons og de fortsetter med å ramse opp alle snøscootermerkene de kjenner.

> Barna får matboksene sine utlevert til frokosten på småbarnsavdelingen. En matboks med bilde av biler er igjen på trillebordet, og ei jente venter ved bordet.
> Voksen: ”Men hvem sin boks er dette a, - det er da ikke din, dette er da en gutteboks. Kan den være ombyttet med din brors boks?” (Matboksen var jenta sin.)

Drevsjø barnehage skriver følgende om bruk av praksisfortellinger og læringsprosessen i prosjektet: *"Nedtegning av praksisfortellinger og aha-opplevelser ble utført av alle ansatte og mye refleksjon og mange diskusjoner har skjedd på avdelingene og vært mer og mindre humoristisk samtaleemne på hele "huset". Fortellingene ble også drøftet i personalmøter og referert på foreldremøtet. Prosessene rundt praksisfortellingene har vært en viktig del av læringen i prosjektet."*

6.3 Utsikten barnehage – resultat fra observasjon og barneintervju

Observasjon ble gjennomført i to ulike situasjoner, under frilek etter måltider og under barnas valg (se side 7). Tabellen under viser hvor ofte gutter og jenter valgte ulike aktiviteter. Hvor lenge de lekte med hver aktivitet går ikke fram av oversikten under.

Frilek	% hele perioden	
Aktivitet	**Jenter**	**Gutter**
Biler/tog	10,9	33,3
Lego/duplo/klosser/Konstruksjon	23,6	23,6
Klatre/motorikk	3,6	0
Dokker/dokkerom/kjøkkenlek	17,3	13,9
Dyr	3,6	0
CD/musikk/dans	3,6	5,3
Bok	2,7	4,3
Puterom/mørkerom	10,9	4,3
Tegne/modelkitt/puslespill	20,9	15,1
Voksen/virre rundt	2,7	0
	100	100

Guttene velger langt oftere enn jentene å leke med bil og tog. Det ble kommentert i rapporten at guttene gjerne er i dokkekroken, fordi det også foregår matlagingslek der. Om jenter i dokkekroken i større grad leker med dokker, går ikke fram. Generelt ble det observert at mange velger ut fra hvem de vil leke med, framfor aktivitet.

Barnas valg viser i større grad kjønnstypiske valg. I tabellen under ser vi at jenter i 35 prosent av tilfellene velger enten dokkelek eller å være på småbarnsavdeling, det vil si aktiviteter som relateres til omsorg. Andelen gutter som valgte de samme aktivitetene var 13 prosent. Å leke med tog var noe guttene valgte nesten tre ganger så ofte som jentene.

Barnas valg	% hele perioden	
Aktivitet	**Jenter**	**Gutter**
Småbarnsavdeling	16,5	7,6
Dokkelek	18,3	5,4
Lego	11,3	16,3
Lage mat	13,9	21,7
Male	13,9	16,3
Perle	19,1	14,1
Tog	7,0	18,4
	100	100

Utsikten barnehage har følgende refleksjon over observasjon av "barnas valg":

"Barna velger altså mer kjønnstypisk når vi har barnas valg (sammenlignet med frilek). Dette er interessant ettersom valgene er hemmelige og ingen av barna kan påvirke hverandre i valgene. Kan dette bety av barna velger aktiviteter hvor det er mer sikkert å treffe noen de liker å leke med og derfor velger kjønnstypisk? Eller har dette sammenheng med at den aktiviteten de velger må de holde på med i en og en halv time, og det er derfor tryggere for dem å velge noe de vet de "holder ut" en hel formiddag? Erfaringsmessig ser vi at alle gutter leker litt på dokkerommet, og alle jenter kjører litt bil, men det er sjelden den leken de holder på med i timevis."

Intervjuene med tre jenter og tre gutter viste at barna i liten grad har kjønnssterotype referanser til kjønn på et overordnet abstrakt nivå *(eksempel: Er det noe jenter liker spesielt godt å leke med? Svar: jeg husker ikke).* Når det kommer til konkrete spørsmål til deres verden av lek og venner, er det imidlertid tydelig forskjell. For eksempel sier alle barna at jenter og gutter generelt kan leke sammen, men når de må velge èn å leke med velger samtlige en av samme kjønn. På spørsmål om det er noen typer leker det burde vært mer av i barnehagen svarer både guttene og jentene at det burde vært flere gutteting å leke med.

Utsikten barnehagen har følgende oppsummering og refleksjon fra barneintervjuene:

På spørsmålet om de kan leke med de samme tingene er de litt mer usikre. Kanskje... flere har svart at jenter ikke liker gutte-ting som Star Wars, og gutter ikke liker rosa prinsesse-ting. Jenter kan leke "gutte-leker", men ikke gutter med "jente-ting". Jenter blir med og tilpasser seg. Er det mer akseptert å være litt gutte-jente, enn å være jente-gutt? Jenter kan gjerne være litt tøffe, men gutter skal da ikke være bare søte... Hvordan legger barnehagen til rette for at det er mange måter å være jente/gutt på. Klare vi å være åpne for barnas naturlige måte å være på, eller lager vi forventninger for hvordan jenter og gutter skal være?

6.4 Oppsummerende trekk fra analysene

De forskjellige analysene fra barnehagenes prosjekter viser noen interessante tendenser. Blant annet kommer det i flere sammenhenger frem klare preferanser til kjønnstypisk lek hos barna. Et hovedtrekk er at jenter i langt større grad enn gutter leker med dokker og er "medhjelpere" på småbarnsavdelingen. Jentene forventes også i større grad å ta på seg en omsorgsrolle. De lærer om det i leken, og det er eksempler på at de forventes å ta seg av de mindre barna under måltidene. Guttene derimot forventes ikke å hjelpe til ovenfor de andre barna på samme måte, og de gjør heller ikke dette på eget initiativ.

Videre er det en tendens til at gutter får mer oppmerksomhet, men det er også store individuelle forskjeller. I Drevsjø barnehage fikk jentene mer positiv oppmerksomhet, mens guttene oftere ble korrigert og fikk mer hjelp. Videoanalysen viste at gutter får flere verbale henvendelser, og at de generelt har større grad av kontakt med de voksne under måltidene.

Det er også en del som er likt. Jenter og gutter beveger seg i noen grad på tvers av det kjønnsstereotype, men dette er ikke hovedregelen. Forskjell i hvor ofte barna blir tiltalt ved navn er mindre enn i en tilsvarende undersøkelse fra Kvinesdal (Hovde og Moen 2010). I Drevsjø barnehage var tiltale ved navn helt likt fordelt mellom gutter og jenter under tre observasjoner, mens i videoanalysen ga henvendelse ved bruk av navn fra de voksne, noe større utslag på gutter.

Barnehagenes utviklingsprosjekter viser flere tendenser til at det er forskjeller i hvordan gutter og jenter blir møtt, og hvilket handlingsrom de har. Det blir som en følge av dette viktig å stille spørsmålstegn ved, og reflektere rundt hva dette faktisk har å si for barna. Barnehagene har kommet opp med mange interessante problemstillinger som resultat av prosjektene. Å ha resultater fra eget prosjekt gjør at spørsmål om kjønn og likestilling blir mer relevant og interessant, fordi det gjelder forhold i ens egen barnehage, og ikke noe som er forsket på i en annen sammenheng. Barnehagenes rapporter og tilbakemeldinger viser at dette har ført til en sterkere likestillingsbevissthet og motivasjon hos de ansatte i barnehagene som har deltatt. For utfyllende informasjon, se rapportene fra den enkelte barnehage på:
www.likestillingssenteret.no

7. Veien videre

Utviklingsprosjektene har gitt nyttig erfaring og bidratt til interesse for å jobbe videre med tematikken. Å jobbe med likestilling er et langsiktig arbeid, og vi anbefaler at de samme barnehagene får fortsetter i utviklingsnettverket for å videreutvikle det de har begynt på. Alle barnehagene ønsker å arbeide videre med prosjektet, med enkelte forbehold om kapasitet og ressurser til videre deltagelse. Dette henger sammen med erfaringen om at alle ansatte må være involvert for at prosjektet skal lykkes godt. Vi mener det er viktig at de prosjektene som allerede er i gang får midler til å fortsette, heller enn at midlene spres på flere barnehager. Disse fire barnehagene har allerede opparbeidet innsikt og kompetanse, og kan gjennom å bygge videre på dette, bidra med nyttig erfaringsspredning.

Resultatene fra de gjennomførte prosjektene har gitt barnehagene et konkret grunnlag som de kan jobbe videre med. Eksempelvis kan det være mønstre som er observert som barnehagene ønsker å få mer kunnskap om, og som de kan sette i gang tiltak i forhold til.

Personalets involvering i bruk av metode og bearbeiding av materialet, er en viktig del av prosessen å lære om og reflektere rundt hvordan vi forholder oss til kjønn. Ut fra denne erfaringen er videoanalyse mindre gunstig, da det er tidkrevende og i dette tilfellet foregikk ikke analysen i barnehagen. Hele personalet ble dermed ikke involvert i prosjektet på samme måte som i de barnehagene som i større grad gjennomførte prosjektene selv.

Å jobbe med likestilling i barnehagen er et komplekst felt, som krever en god forståelse av tematikken og åpenhet i forhold til å stille spørsmål til det vi tar for gitt. Barnehagene som har deltatt i dette prosjektet har vist et imponerende engasjement, og mange har opplevd å se kjønn og likestilling på en ny måte. Vår erfaring er at utviklingsprosjekter som dette gjør at de involverte får nye innsikter og reflekterer over hvordan barna blir møtt og forstår seg selv som gutt eller jente. Målet er at likestilling skal bli ett integrert perspektiv i hele barnehagens virksomhet, noe som krever et langsiktig og kontinuerlig fokus.

Vedlegg - Program fra felles samlinger for barnehagene

Samling 1 - 27. januar 2010
Orientering om relevant lovverk og handlingsplaner.
Nina Johannesen, seniorrådgiver, Likestillingssenteret

Orientering om prosjektet og prosessen
Nina Johannesen, seniorrådgiver, Likestillingssenteret

Presentasjon av barnehagene, deltagerne og tanker om prosjektet

Hvorfor integrere kjønns- og likestillingsaspektet i pedagogikken?
Nina Johannesen, seniorrådgiver, Likestillingssenteret

Hvordan komme i gang med arbeidet i egen barnehage? *Karin Hovde, rådgiver, KUN*

Arbeid med egen problemstilling og oppsummering i plenum – Kain Hovde

Planlegging av videre arbeid i barnehagen

Samling 2 - 23. mars 2010
Oppsummering fra arbeidet i hver barnehage. Hva har skjedd siden sist?

Teori om kjønn.
Nina Johannesen, seniorrådgiver, Likestillingssenteret

Gjennomgang av ulike metoder.
Nina Johannesen, seniorrådgiver, Likestillingssenteret

Planlegging av videre arbeid i barnehagen, veiledning

Samling 3 - 26. august 2010
Presentasjon av arbeidet i hver barnehage
– erfaringer, resultater, analyse og tiltak

Erfaringsutveksling

Nye barnehager i gamle spor? Status for likestillingsarbeidet i norske barnehager 2010.
Anette Hoel, rådgiver Likestillingssenteret

Tips for skriving av rapport.
Mona Renolen, rådgiver, Likestillingssenteret

Orientering og veien videre. *Annebjørg Soleim, seniorrådgiver, Fylkesmannen i Hedmark*

Referanser

Askland, L. og Rossholt, N. (2009) *Kjønnsdiskurser i barnehagen. Mening, makt, medvirkning.* Oslo: Fagbokforlaget

Borg, E., Backe-Hansen E., og Kristiansen, I.-H. (2008) *Kvalitet og innhold i norske barnehager, en kunnskapsoversikt.* Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, aldring og velferd

Bredesen, Ole (2004) *Nye gutter og jenter – en ny pedagogikk?* Cappelen akademisk forlag

Likestillingssenteret (2010) *"Nye barnehager i gamle spor? Hva vi gjør, og hva vi tror". Statusrapport for likestillingsarbeidet i norske barnehager, utarbeidet på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet*. Likestillingssenteret

Hovde, K. og Moen, R.-M. (2010) *"Likestilling i det pedagogiske arbeidet i barehagen 2007-2010." Rapport fra Kvinesdag kommune".* KUN, senter for kunnskap og likestilling

Jørgensen, S. (2008) *Suddenly all the fishes were Nemo. A Qualitative Study of Toddlers and Commercialization.* Master's thesis, Department of Sociology and Political Science, NTNU

Kleppe, R. (2008) *"Pilotprosjektet observant og rettferdig - en erfaringsrapport om bruk av video i barnehagen"* Kanvas og Reform

Nordfjell, O. m.fl. (2009) *Gender Loops, Eksempelsamling. Praksiser som kan fremme likestilling og kjønnssensitivitet i barnehagen*. Reform og generaldirektoratet for utdanning og kultur

Kontaktinfo:
Nina Johannesen
Prosjektleder
nj@likestillingssenteret.no

Kontaktinfo:
Mona Renolen
Prosjektmedarbeider
mr@likestillingssenteret.no

www.likestillingssenteret.no

Grafisk design/repro: Grafika AS • 468 11000

Likestillingssenteret